

ESESOVCI I JEVREJI

Tri knjige u Zapadnoj Nemačkoj

Leon Poljakov i Jozef Vulf: „Treći Rajh i Jevreji”, izd. Arani, Berlin

H. G. Adler: „Terezienštat 1941—1945”, izd. J. B. C. Mor, Tübingen

Alexander Weissberg: „Priča Joela Branda”, izd. Kipenheuer et Witsch, Köln

Literatura o Jevrejima i Hitlerovom Rajhu postala je praktično već nepregledna. Pored ogromnog broja ličnih ispovesti, pojedinačnih dokumenata, zbornika o strahotama, pravdanja, iskrivljanja istine od strane krivaca i neobjektivnih uspomena žrtava, sve je veći broj i takvih dela koja pokušavaju da naučno, bez drugih pretenzija nego da ispitaju činjenice i da ih povežu u svetlu istorije, ako je ikako moguće pred takvim pojavama hladno i sa otstojanja, — ispitaju fenomen kako i zašto je rukovodiocima Trećeg Rajha istrebljenje Jevreja bio cilj važniji od svih ratnih ciljeva. Jer dokumenti dokazuju da je naročito od proleća 1944 godine „konačno rešenje jevrejskog pitanja” — kako se u Himlerovom žargonu zvalo ubijanje evropskih Jevreja — imalo prioritet u korišćenju voznog parka čak ispred neposrednih vojnih zadataka. A briga oko transporta u to vreme za nemačko voćstvo nije bila mala.

Poslednjih nekoliko godina na nemačkom jeziku je izašlo i nekoliko knjiga koje zaslužuju posebnu pažnju, ili zbog toga što iznose nove momente ili novim i uverljivim svetlom obasjavaju pojediniosti koje nisu dosada uverljivo objašnjavane, ili pak na naročito seriozan i pregledan način svrstavaju dokumente što i čoveku koji se dosada nije mnogo, a pogotovu nije temeljno bavio proučavanjem tog pitanja, omogućavaju pregled činjenica.

Naročito je za pozdravljanje što takve knjige izlaze u Zapadnoj Nemačkoj. Ne može se reći da u današnjoj Federalnoj Republici postoji izraziti antisemitizam, niti se može postaviti problem Jevreja — odveć ih je malo ostalo posle emigracije nakon Hitlerovog dola-

ska na vlast, ubijanja za vreme rata i najzad odlaska preživelih Jevreja u Izrael ili Ameriku i druge prekomorske zemlje. Ali sa daleko širih aspekata nego što su čisto jevrejski, korisno je da se pravo lice fašizma upozna baš na ovom terenu, gde se najjasnije mogu prepoznati njegove prave crte koje su se isuviše često skrivale pod ponekad čak i pseudosocijalnim obrazinama. Ne samo u Nemačkoj ljudi su skloni da zaboravljaju.

— Rat je rat. I američki bombarderi su rušili zgrade u kojima su bile čitave porodice, žene, starci i deca. I ruski topovi su udarali po stanbenim naseljima. Logora ima u celom svetu...

Takvo mišljenje nije samo pravdanje Nemaca. Ono je opšte evropsko — i demonstranti protiv Špajdela u Norveškoj ili u Parizu ostaju u manjini. Mimo svake usko političke orijentacije upravo zbog toga je od ne male važnosti da se ne zaboravi *po čemu* se ubijanje i uništavanje političkih ili „rasnih“ neprijatelja od strane nemačkih fašista razlikovalo od svega ostalog što je u ljudskoj istoriji dosada zabeleženo.

Na ovom mestu nije važno da se ispita kako je moglo da dođe do te ludosti da su Hitler, Himler i njihova neposredna okolina *verovali* mitološkom i fanatičnom verom da se na svetu bore „Dobro” i „Zlo”, a da je „Dobro” oličeno u plavokosim Germanima, dok je „Zlo” izraženo kroz „svejevrejsku svetsku zaveru”, tako da nemačkoj propagandi nije bilo teško da najsuprotnija strujanja koja se ideološki nisu slagala sa nacizmom — plutokratizam, boljševizam, hrišćanstvo, liberalizam — krste jevrejskim pokretima. Želim da ukažem samo na tri knjige koje se osobito ističu iz poplave slične literature, jer bez preterivanja iznose podatke koje bi čovečanstvo trebalo da ima pred očima doklegod opasnost od fašizma bilo kakve vrste i bilo protiv koje „rase” postoji.

Izvanrednu zbirku probranih dokumenata predstavlja knjiga „Treći Rajh i Jevreji” od Leona Poljakova i Jozefa Vulfa, koja je izašla u izdanju preduzeća „Arani” u Berlinu. Iako ima i poznatih i publikovanih dokumenata pored dosada široj javnosti nepoznatih, vrednost knjige raste time što su se izdavači odlučili da dozvole samim dokumentima i isečcima iz nacističkih novina i proglosa da govore. Pero sastavljača oseća se samo u fusnotama, u izboru i sređivanju pojedinih tekstova, i, tu i tamo, u objašnjavanju kako je proverena verodostojnost pojedinog materijala.

Ne možemo navesti sve dokumente — knjiga ima 450 stranica velikog formata. Ali neka su naročito značajna. Da opasnost od hitlerovaca nije pretila samo Jevrejima dokazuje, naprimer, službeno pismo „rajhsštathaltera” u Varti u Poljskoj, Grajzera, u kome Grajzer moli Himlera za dozvolu da njegov „specijalni komando” koji je završio „akciju oko Jevreja na ovom području” (ubijeno je 100.000 Jevreja) može upotrebiti i za „uklanjanje opasnosti od tuberkuloze” pošto „u ovom gauu ima oko 230.000 Poljaka koji su tuberkulozni” pa tako predstavljaju opasnost i za Nemce. „Iako u starom delu Rajha ne bi odgovarale drakonske mere koje predlažem, ipak veru-

jem da mogu da primim odgovornost da likvidiram otvorene slučajeve tuberkuloze kod Poljaka u gauu Varta". Ali takva dokumenta nisu potpisali samo zagriženi esesovci. Evo dva pasusa iz naredjenja dva feldmaršala, Rajhenaua i fon Manštajna. Rajhenau u vezi protivljenja nekih vojnika i oficira da ubijaju nedužne ljude piše: „...Za truppu postoji zadatak koji prevazilazi dosadašnje zastarele pojmove o viteštvu. Vojnik na Istoku nije samo borac i veštak ratnog zanata nego i nosilac jedne ideje i osvjetnik... Zato svaki vojnik mora da ima puno razumevanje za čvrstu i pravednu odmazdu nad jevrejskim nečoveštvom". A Manštajn je kratak i jasan: „Jevrejsko-boljševički sistem mora da se istrebi". Himler, šef svega toga, je najjasniji: „Načelo koje za svakog esesovca mora da važi jeste: da bude pošten, častan, veran i dobar drug prema pripadnicima sopstvene krvi... Da li drugi narodi žive u dobrim uslovima ili će crknuti od gladi zanima me samo utoliko ukoliko su nama potrebni kao robovi za našu kulturu..." A Himler je valjda znao šta se želi da postigne u Trećem Rajhu. Naravno, takve su se reči upotrebljavale samo u užem krugu. Javno su i nacisti govorili drugim jezikom.

Ova knjiga je zbir takvih dokumenata. Kako je nabavljen cijan za gasne komore. Kako je raspodeljena jevrejska imovina među nacistima. Ko je šta rekao na tajnim sednicama — stenografski zapisnici. Rezultat — Jevreji Evrope izgubili su 63% svojih sunarodnika — šest miliona od devet i po miliona. Daleko više nego Rusi sa 11,4% ili Jugosloveni sa 11% koji stoje po broju gubitaka na drugom i trećem mestu. (Nemci i Austrijanci su izgubili 9% svoga stanovništva, a naprimer Englezi 0,7%, Amerikanci 0,12%.)

Pored takvih knjiga i dokumenata o stavu Nemaca prema Jevrejima, izvanrednu sliku držanja Jevreja prema Nemcima i prema udesu koji ih je zadesio pruža H. G. Adler u svom delu „Terezienštät 1941—1945, — lice jedne prisilne zajednice", kod izdavačkog preduzeća „J. B. C. Mor" u Tübingenu. Terezienštät je jedini logor za Jevreje u Nemačkoj u kome je zatvorenícima ostavljena izvesna samouprava i u koji su pred kraj rata puštene neke delegacije Crvenog krsta. U samom Terezienštätu izvršeno je svega nekoliko smrtnih presuda. Smrtna presuda je ovde glasila: transport. Kakvo je bilo pravo lice Terezienštäta uprkos „samoupravi", komisijama koje su pregledale „geto" i činjenici da su neki transporti zaista pušteni za vreme rata u Švajcarsku i Švedsku pokazuje jasno statistika:

U Terezienštät je ukupno došlo 141.000 zatvorenika, od kojih je umrlo ili ubijeno 118.000 — preživelo 23.000. U logoru je umrlo 33.500, a kao rezultat transporta, u drugim logorima, najviše u Aušvicu, umrlo je ili ubijeno 84.500 (od deportovanih iz Terezienštäta preživelo je svega 3.500).

Ono što je najdragocenije u ovoj Adlerovoj knjizi, koja u bibliografiji dela o Terezienštätu navodi 355 posebnih dela ili dokumenata, jeste to što je pokušala da analizira stanje u kome se ta čudna jevrejska zajednica našla u ovom getu, u kome se, po Adleru, razvilo jedno društvo koje je bilo u neku ruku ogledalo nacističkog, jer

nije imalo nikakve slobode, jer su esesovci kao bogovi svakog trenutka mogli da se umešaju u život i da deportuju u smrt sve nepoželjne. Tako je i u getu vladao „princip firera” i starešina geta, „Judenältester”, bio je za jevrejske pojmove svemoguć — iako je bio esesovska marioneta, bez obzira na to da li je to intimno želeo da bude ili ne, da li je bio slabić, ili je samo pokušavao da spase što se spasti može. Uostalom, Adler lako dokazuje da nisu najbolji i najpožrtvovaniji ljudi mogli da dođu na vrh u takvim vremenima, nego naprotiv, baš kolebljivci, kojih je naravno bilo i među Jevrejima.

Naročito je tragičan deo knjige koji govori o periodu „ulepšavanja” Terezienštata, kada je u čast delegacije Crvenog krsta mnogo štošta učinjeno da se geto pretvori u pravi grad, počeli su da se organizuju koncerti, kafana, predavanja, sport, dečja igrališta, prizemne zgrade su se uređivale, sve se pripremalo — i Jevreji su tragično poverovali da je to promena nemačke politike, da je zlokožno po Hitlera stanje na bojištima dovelo do takvih novina, tako da su usrdno pomagali da sve lepše izgleda — praktično da se komisija prevari. Čim je komisija prošla, skoro svi koji su učestvovali u tom „ulepšavanju” grada deportovani su u Aušvic, i to sa takvim „temeljnim rezultatom” da je od 7001 lica ostalo u životu 96.

Posle ovakvih dela, lični doživljaji su bleđi. Ali jedna „lično” napisana knjiga iz ove serije privlači pažnju otkrićima koja su skoro neverovatna. To je knjiga Aleksandra Vajsberga „Priča Joela Branda” (izdanje „Kipenhojer i Vič” u Kelnu).

Joel Brand je budimpeštanski Jevrejin koji je stavio publicisti Vajsbergu na raspolaganje svoje memoare i dokumenta. Brand se 25 aprila 1944 našao u Budimpešti sa oberšturmbandfirerom Ajhmanom, poverenikom Himlerovim za „rešavanje jevrejskog pitanja”. Ajhman ga je dočekao ovim rečima:

— Vi znate ko sam ja? Ja sam sproveo akcije u Rajhu, Poljskoj i Čehoslovačkoj. Sada je Mađarska na redu. Poslao sam po vas da vam predložim jedan posao. Imam sve podatke o vama, kao i o vašim ljudima u Jointu i Sohnutu. Ustanovio sam da ste još sposobni da plaćate. Spreman sam da vam prodam milion Jevreja. Ne mogu sve Jevreje da vam prodam. Toliko novaca i robe vi nemate. Ali milion mogu da dam. Robu za krv — krv za robu. Možete taj milion da uzmete odakle hoćete. Iz Mađarske, Poljske, Austrije, Terezienštata ili Aušvica, gde hoćete. Kakve hoćete da spasete? Muškarce koji su još u stanju da oplode? Žene sposobne da rode? Ili starce i decu? Sedite i pričajte!

Taj Brand, koji je možda jedini Jevrejin koji je pregovarao sa esesovcem Ajhmanovog ranga u Hitlerovoj Nemačkoj, u Evropi posednutoj njegovim trupama, već je i dotada stajao u vezi sa nekim nižim esesovskim i drugim nemačkim forumima i korumpirajući ih uspevaio je da spase izvestan broj svojih sunarodnika. Naročito do 1943 moglo je svake godine da se spase bar nekoliko desetina Jevreja u tadašnju Palestinu na sasvim legalan način. Ali ovo je bilo

fantastično. Pogotovu što je u ono vreme bilo već ubijeno preko četiri miliona Jevreja u Evropi.

Knjiga Vajsberga opisuje kako se stvar dalje razvijala. Izvesnih sličnih iskustava je već bilo. U Slovačkoj je jedna energična žena, Gizi Flajšman, uspela da od esesovskog hauptšturmfirera Vislicenija za po dve engleske funte za čoveka „otkupi” Jevreje. Bilo je i drugih pregovora, za veće sume. Jevrejske organizacije u inostranstvu obećavale su novac tim esesovcima — ali posle rata u američkim bankama. Nemci su se najzad rešili da jednog vodećeg Jevrejina iz Budimpešte, Joela Branda, puste kurirskim avionom u Istanbul, da bi odatle uspeo da se poveže sa palestinskim vlastima, a i sa Jevrejima u Britaniji i Americi. Ajhman je bio tražio kamione. Obećavao je stotinu Jevreja za jedan kamion. Ukupno 10.000 kamiona za milion Jevreja. Brand je znao da saveznici to ne mogu dati. Ali se nadao da će sami pregovori omogućiti da se dobije u vremenu i na taj način da se spasu životi.

U Turskoj, a posle u Egiptu kamo je išao da traži odgovorne ljude, Brand međutim nije naišao na energičnu pomoć. Naprotiv. U Turskoj Jevreji su se plašili sitnih prekršaja, kada je bilo potrebno da se Brandu pomogne, ne misleći na to da su u Evropi glave miliona u pitanju. Najzad su ga Englezi internirali. Interniran uspeo je da nađe kontakta sa Mošom Šertokom. Ali ništa se nije dogodalo. Brand se najviše plašio da će esesovci, ako primete kako je ta „svetska svejevrejska organizacija” — koja kao takva naravno nije ni postojala — nemoćna u savezničkom taboru, odustati od svojih namera da poštede Jevreje i da će sve što je još u životu pogubiti.

Najzad su ga Englezi pustili. Otišao je u Jerusalim i našao se sa Ben Gurionom. Taj ga je umirivao da stvar vodi pretstavnik Jointa u Švajcarskoj, Sali Majer, u koga međutim Brand nije imao nikakvog poverenja, jer je po Brandu Majer doduše bio korektan, ali odveć korektan i staromodan čovek, koji o ophođenju sa nacistima i o načinu borbe sa njima nije imao pojma, koji je mislio da sa njima može lagano i učtivo da pregovara kao sa ostalim civilizovanim svetom, na koji se bio navikao. Majer se zaista u razgovorima sa Nemcima pokazao nedoraslim, pre svega što izgleda da on, kao čovek koji se za vreme rata nije micao iz neutralne Švajcarske, nije mogao da zamisli da je ubijanje miliona ljudi uopšte istinito.

U svakom slučaju, ova knjiga baca izvanredno interesantu svetlost na odnos nekih krugova u Himlerovom štabu prema Jevrejima. U tome da Jevreje treba ukloniti iz Evrope izgleda da su svi bili složni. Ali, dok su jedni hteli da to postignu iseljenjem Jevreja, pa makar u Izrael ili na Madagaskar, drugi su bili za pogubljenje. Prva grupa, naime, nije mislila na više nego na evropsku vladavinu nemačke rase, a druga na svetsku vladavinu — a u svetskoj vladavini pretstavnici „Zla” ne bi bilo nigde mesta. Oni prvi su bili ti koji su hteli „da povežu prijatno sa korisnim” — i da puste Jevreje za novac — delimično za novac za sebe same, a neki i za novac name-

njen ciljevima Rajha. Kako se menjala ratna sreća, pa i sam položaj Himlera u odnosu na druge Hitlerove doglavnike, naizmenično su dolazile do izražaja ove dve struje u njegovom glavnom stanu.

Ovi dokumenti i knjige imaju poseban značaj naročito ako se posmatraju u širem aspektu nego što je odnos „Hitler i Jevreji”. Fašistička ideologija naime, kao što iskustvo istorije poslednjih decenija pokazuje, ne mora obavezno da bude praćena pogromima i antisemitizmom. Ali svaka vrsta pogroma upozorava na opasnost koja pretila ne samo narodu ili delu stanovništva koji je proklamovan za „pretstavnik Zla”. Takve pretnje su redovno posredno ili neposredno i pretnje svakoj slobodnoj misli i slobodi uopšte. A pošto je moderna istorija brza, pošto život napreduje tako ogromnim koracima, bilo bi neophodno da se i pouke što ih je nedavno protékla istorija dala koriste još za vreme života generacije koja je te tragične događaje doživela i koja ih pamti.